

ZMIANY W HIERARCHIACH POTRZEB I CELÓW ŻYCIOWYCH MŁODZIEŻY

Celem badań prezentowanych w artykule było porównanie aspiracji perspektywicznych oraz struktury i hierarchii potrzeb ujawnianych przez młodzież w 1979 i 1985 roku.

Dorastanie jest szczególnym okresem w rozwoju jednostki, gdyż w jego toku kumuluje się szereg istotnych przejawów dojrzewania psychicznego i biologicznego. W efekcie może dojść do zakłócenia przebiegu — istotnego ze społecznego punktu widzenia — procesu wrastania w społeczeństwo. Przyczyn trudności, objawiających się ze wzmożonym nasileniem w tej fazie rozwoju człowieka, poszukuje się nie tylko w sferze zmian anatomiczno-fizjologicznych, ale również w warunkach życia społecznego, w obserwowanych przez młodzież postawach dorosłych, w systemie wychowawczym (Zazzo 1972; Rembowski 1980). Reykowski stwierdza, iż system społecznych wymogów nakłada się na pierwotny system wartościowania zjawisk i modyfikuje go (Reykowski 1980). Przyczyn zmian w hierarchiach celów życiowych i potrzeb młodzieży należy zatem poszukiwać w oddziaływaniach środowiska zewnętrznego. Poznanie zmian w percepcji otoczenia przez młodych dorastających ludzi stanowi może źródło informacji o aktualnych, rzeczywistych uwarunkowaniach struktury potrzeb i celów życiowych współczesnej młodzieży. Analiza porównawcza aspiracji i potrzeb dorastających dziewcząt i chłopców przeprowadzona na tle obserwowanych przez nich przemian społecznych pozwoli określić niekorzystne lub pożądane dla procesu kształtowania młodego pokolenia przekształcenia jego sfery motywacyjnej.

W okresie dorastania formują się istotne sfery osobowości, takie jak obraz własnej osoby (realny i idealny), samoocena, plany życiowe, światopogląd, podejmowane są próby odnalezienia własnego miejsca wśród ludzi (Łapińska, Żebrowska 1976; Tyszkowa 1972). W tym okresie rozwoju człowiek obiera swą drogę życiową i określa sposób swego funkcjonowania w społeczeństwie. Istotne jest zatem, aby wśród wartości i celów preferowanych przez młodzież znalazły się wartości i cele społeczne, których osiągnięcie będzie związane z autonomicznym rozwojem jednostki i jej samorealizacją (Obuchowski 1975).

PROBLEM I HIPOTEZY

Celem przedstawianych badań było porównanie aspiracji i potrzeb, określanych przez młodzież w różnych okresach czasu. Postawiono pytania, czy w hierarchii potrzeb i perspektywicznych aspiracjach dziewcząt i chłopców określonych w 1979

i 1985 roku występują istotne różnice? Jeśli tak, to czy zmiany te mają korzystny charakter z psychologicznego i społecznego punktu widzenia? Jaka jest przyczyna tych zmian?

Przegląd literatury przedmiotu oraz analiza przemian w strukturze i funkcjonowaniu społeczeństwa w ostatnich latach stały się podstawą do sformułowania następujących hipotez:

H₁: Aspiracje perspektywiczne młodzieży ewoluują w kierunku realizacji celów materialnych.

H₂: Hierarchie potrzeb dziewcząt i chłopców określone w latach 1979 i 1985 są różne.

H₃: Przyczyną zmian, którym podlegają struktury i hierarchie potrzeb oraz aspiracje życiowe, są spostrzegane przez dorastających zmiany postaw rodzicielskich.

METODA

Osoby do grup badawczych dobrano posługując się schematem losowania grupowego. Badania były prowadzone indywidualnie. Osobami badanymi byli uczniowie ósmych klas poznańskich szkół podstawowych. Badaniami objęto dwie grupy stuosobowe (w sumie 200 osób). Większość wśród badanych stanowili chłopcy (55%). Badania zostały przeprowadzone w czerwcu 1979 roku i w maju 1985 roku.

Każda osoba badana formułowała cele życiowe, do których aspiruje, następnie przeprowadzono badanie Testem Wyboru Zawodów (LWZ) oraz zmodyfikowaną wersją kwestionariusza PARI E. S. Schaefera i R. O. Bella. Na zakończenie proszono badanych o napisanie wypracowania na temat: Mój przyszły świat, moja przyszła rodzina.

Aspiracje perspektywiczne dominujące pod koniec lat siedemdziesiątych i w połowie lat osiemdziesiątych u 15-letnich dziewcząt i chłopców oraz zaistniałe różnice zostały określone na podstawie rozmowy psychologicznej. Młodym ludziom postawiono m.in. następujące pytania: Jakie cele chcesz zrealizować w swoim życiu? Jakie cele życiowe są dla ciebie najważniejsze? (Wymień je według stopnia ważności).

W celu weryfikacji hipotezy H₂ osobom badanym prezentowano listę zawodów zaczerpniętą z projekcyjnej metody LWZ. Badanie testem LWZ przeprowadzono w trzech konwencjach: życzeniowej, realistycznej i odrzucającej (Paryzek 1978). Wypowiedzi badanych były interpretowane zgodnie z Ujednoliconym Kryterium Inwentaryzowania Wypowiedzi (Paryzek 1983). Ten sposób postępowania pozwolił ustalić rodzaj i częstość występowania potrzeb ujawnionych u osób badanych oraz ułożenie hierarchii potrzeb. W celu określenia podobieństwa porównywanych hierarchii zastosowano wskaźnik podobieństwa Du Masa (Brzeziński 1978). Jeśli współczynnik podobieństwa wskaże na niskie lub bardzo niskie podobieństwo hierarchii potrzeb z roku 1979 i 1985, to stwierdzone różnice zostaną uznane za podstawę do określenia kierunku zmian, którym podlega sfera motywacyjna badanych osób.

Stosując zmodyfikowaną wersję kwestionariusza PARI zebrano informacje o kierunku zmian zachodzących w odbiorze postaw rodzicielskich przez 15-latków. Badanie przeprowadzono dwukrotnie: wypełniając kwestionariusz po raz pierwszy osoba badana określała aktualną percepcję rzeczywistych postaw rodzicielskich prezentowanych przez swoich rodziców, a wypełniając go po raz drugi określała swe życzenia i preferencje co do tego, jakie postawy u swoich rodziców chciałaby widzieć. Porównanie rzeczywistej i życzeniowej wersji odpowiedzi udzielanych przez badanych pozwoli określić hipotetyczne podłoże zmian ujawnionych w struk-

turach i hierarchiach potrzeb młodzieży, które wystąpiły w ostatnich latach (por. Obuchowski 1983; Rembowski 1986; Szuman 1985). Gdyby okazało się, że nie ma istotnych różnic w percepcji postaw rodzicielskich przez dorastających, wówczas uwarunkowań zmian potrzeb i aspiracji życiowych należałoby poszukiwać wśród innych czynników — być może w środowisku pozarodzinnym.

WYNIKI BADAŃ

Aspiracje młodzieży

Cele życiowe formułowane przez młodzież przedstawiono w tabeli 1.

Porównanie wyników badań aspiracji perspektywicznych dziewcząt, przeprowadzonych w odstępnie sześciu lat, wskazuje, że najbardziej cenionym celem, który chciałyby w życiu realizować, jest zdobycie interesującego zawodu i ciekawej pracy oraz założenie własnej rodziny (tabela 1). Pierwsze dwie pozycje w hierarchiach celów życiowych określonych w 1979 i 1985 roku są takie same. Natomiast wyniki badań przeprowadzonych w 1985 roku świadczą o wzroście znaczenia związków ze środowiskiem rodzinnym oraz pozarodzinnym; pojawiły się także cele wcześniej nie formułowane — osiągnięcie dostatku i wygody oraz wysokich kompetencji zawodowych.

W hierarchiach aspiracji życiowych chłopców określonych w 1979 i w 1985 roku pierwsze trzy pozycje są takie same (tabela 1). Jednakże nastąpiła zmiana celów zajmujących następne miejsca w hierarchii: wzrosło znaczenie dóbr materialnych i kompetencji zawodowych.

Porównanie aspiracji perspektywicznych dziewcząt i chłopców z 1979 i 1985 roku wskazuje więc na stałość głównych, najbardziej cenionych przez młodzież celów życiowych. Są nimi: założenie rodziny i wykonywanie interesującej pracy. Zmianie uległy natomiast cele drugoplanowe, do których dążą dzisiejsze 15-latk.

Hipoteza H_1 dotycząca kierunku przemian, którym podlegają aspiracje życiowe dorastających dziewcząt i chłopców, została potwierdzona częściowo.

Wyniki badań potrzeb

Struktury i hierarchie potrzeb ujawnionych u badanych osób w 1979 i 1985 roku są przedstawione na rycinach.

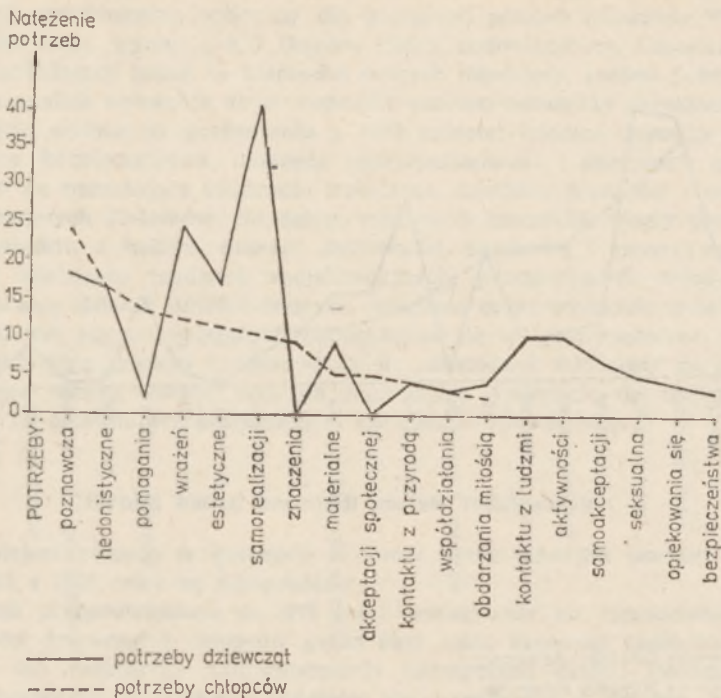
Porównując struktury potrzeb dziewcząt i chłopców określone w 1979 roku dostrzega się istotne różnice (rycina 1). Wskaźnik podobieństwa Du Masa wynosi $-0,4$, co oznacza, że struktury oraz hierarchie potrzeb dziewcząt i chłopców cechują się bardzo niskim stopniem podobieństwa. W wyniku przeprowadzonych badań ujawniono 18 różnych potrzeb, z których jedynie 10 występuje zarówno u dziewcząt, jak i u chłopców. Są to potrzeby poznawcze, hedonistyczne, pomagania, wrażeń, estetyczne, samorealizacji, materialne, kontaktu z przyrodą, współdziałania i obdarzania miłością. Wyłącznie w strukturach potrzeb chłopców znalazły się potrzeby znaczenia i akceptacji społecznej. Natomiast tylko w strukturach potrzeb dziewcząt wystąpiły potrzeby kontaktu z ludźmi, aktywności, samoakceptacji, seksualne, opiekowania się i bezpieczeństwa. Szczegółowa analiza struktur potrzeb dziewcząt i chłopców wskazuje na większe zróżnicowanie i natężenie potrzeb u dziewcząt. Na szczycie hierarchii potrzeb chłopców znajdują się potrzeby poznawcze, hedonistyczne i wrażeń, u dziewcząt natomiast potrzeby samorealizacji, wrażeń i poznawcze. Oznacza to, że potrzeby wrażeń i poznawcze dominowały u młodzieży niezależnie od płci.

Struktury potrzeb dziewcząt i chłopców określone na podstawie badań prze-

Tabela 1
 ASPIRACJE PERSPEKTYWICZNE DZIEWCZĄT I CHŁOPCÓW USTALONE W 1979 I 1985 ROKU

Miejsce w hierarchii	1979 r.		1985 r.	
	Dziewczęta	Chłopcy	Dziewczęta	Chłopcy
I	zdobyćcie interesującego zawodu oraz pracy	założenie rodziny	zdobyćcie interesującego zawodu oraz pracy	założenie rodziny
II	założenie rodziny	zdobyćcie interesującej pracy	założenie rodziny	zdobyćcie interesującej pracy
III	poszerzanie wiedzy	pomaganie rodzicom	pomaganie rodzicom	pomaganie rodzicom
IV	zdobyćcie szacunku ludzi	poszerzanie wiedzy zdobyćcie wykształcenia	osiągnięcie dostatku i wygody	osiągnięcie dostatku i wygody
V	pomaganie rodzicom	prowadzenie działalności społeczno-politycznej	zdobyćcie wysokich kompetencji zawodowych	wysokie zarobki
VI	zgodność postępowania z normami moralnymi	pomaganie rodzicom	zdobyćcie szacunku innych ludzi	zdobyćcie wysokich kompetencji zawodowych
VII	prowadzenie działalności społeczno-politycznej	posiadanie przyjaciela	wysokie zarobki	posiadanie nieruchomości (własny warsztat, sklep, zakład itp.)
VIII	poznawanie świata	poznawanie świata	zdobyćcie popularności w środowisku	zdobyćcie szacunku innych ludzi
IX	—	—	—	zdobyćcie wykształcenia

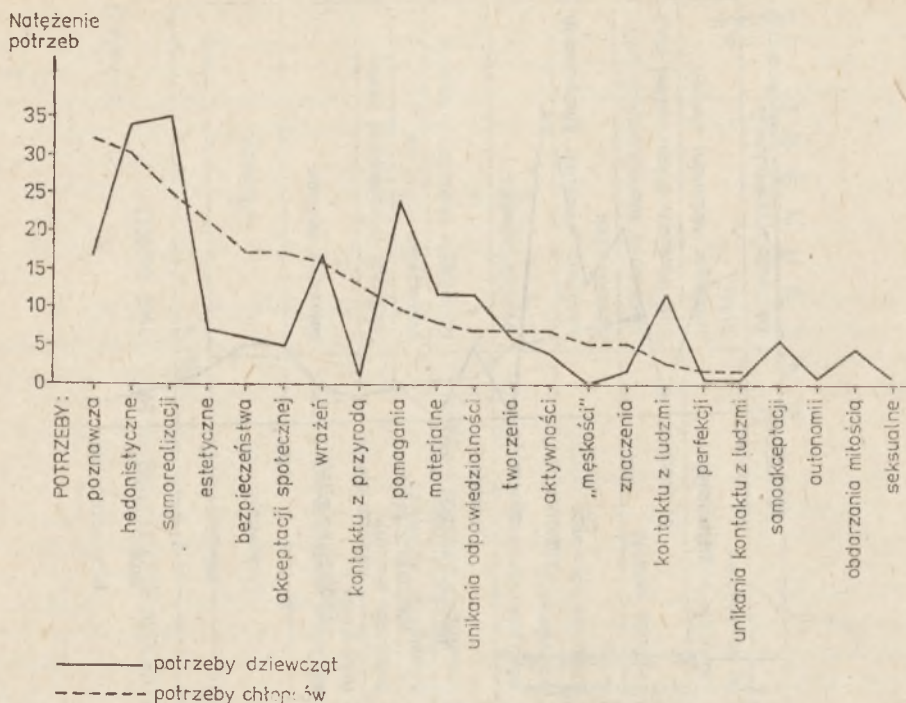

Ryc. 1. Profile przedstawiające struktury potrzeb dziewcząt i chłopców określone w 1979 roku.

Objaśnienie: nateżenie potrzeb — liczba osób, które wskazały potrzebę danego rodzaju.

prowadzonych w 1985 roku są również odmienne. Przedstawia je rycina 2. Dziewczęta sygnalizują większą liczbę potrzeb, u chłopców stwierdzono natomiast silniejsze ich nateżenie. Jedynie u dziewcząt wystąpiły potrzeby: autonomii, seksualne, miłości i samoakceptacji (może to świadczyć o większej dojrzałości psychicznej dziewcząt). Natomiast tylko u chłopców wystąpiła potrzeba „męskości”, czyli bycia silnym i nieustraszonym. W obu strukturach łącznie wystąpiły 22 różne potrzeby, przy czym 77,2% potrzeb znalazło się zarówno w strukturze potrzeb chłopców, jak i dziewcząt. Wskaźnik Du Masa wyniósł $-0,33$, co świadczy o bardzo niskim stopniu podobieństwa struktur potrzeb dziewcząt i chłopców. Na naczelnym miejscu obu hierarchii uplasowały się potrzeby poznawcze i hedonistyczne (I i II miejsce). Oznacza to, że również w 1985 roku rodzaj dominujących u młodzieży potrzeb był niezależny od płci.

Struktura potrzeb dziewcząt, ustalona w 1979 roku, zdecydowanie różni się od struktury potrzeb przejawianych przez dziewczęta w 1985 roku (współczynnik podobieństwa wynosi $-0,33$). Łącznie w obu strukturach wystąpiły 23 różne potrzeby, wśród nich 12 potrzeb było wspólnych dla obu struktur. Struktura potrzeb dziewcząt określona w 1985 roku jest jakościowo bogatsza, gdyż obejmuje 21 różnych potrzeb (wobec 16 przejawianych przez dziewczęta w 1979). Na naczelnym miejscu w hierarchii potrzeb dziewcząt ustalonej w 1979 roku znajdują się potrzeby samorealizacji, wrażeń i poznawcze, a w hierarchii określonej w roku 1985 — potrzeby samorealizacji, hedonistyczne i pomagania. Zatem tylko na pierwszym miejscu w hierarchiach potrzeb nie nastąpiła zmiana. Analiza struktur i hierarchii

Ryc. 2. Profile przedstawiające struktury potrzeb dziewcząt i chłopców określone w 1985 roku.

potrzeb dziewcząt określonych w odstępie 6 lat wskazuje zatem na zachodzenie zmian jakościowych i ilościowych w sferze motywacyjnej.

Struktury potrzeb chłopców w 1979 i 1985 roku cechują się niskim stopniem podobieństwa, gdyż współczynnik podobieństwa wynosi 0,1, ale podobieństwo to jest większe, niż w przypadku struktur potrzeb dziewcząt. W hierarchiach potrzeb chłopców dominują potrzeby poznawcze i hedonistyczne, lecz ich natężenie było silniejsze w 1985 roku. W toku badań ujawniono u chłopców w sumie 20 różnych potrzeb, spośród których 10 stwierdzono w obu strukturach. Struktura ustalona w 1985 roku objęła 18 różnych potrzeb (wobec 12 w 1979 r.). Uzyskane wyniki świadczą o wzroście różnorodności i natężenia potrzeb u chłopców, który nastąpił w okresie 6 lat.

Przeprowadzenie analizy porównawczej potrzeb młodzieży ustalonych w latach 1979 i 1985 pozwoliło wyróżnić 24 potrzeby, spośród których 16 występuje w obu strukturach. Oznacza to, że 2/3 ujawnionych potrzeb cechowało się stałością na przestrzeni 6 lat. Jedynie w strukturze ustalonej w 1979 roku ujawniono następujące potrzeby: współdziałania oraz opiekowania się i bycia użytecznym, które należą do grupy potrzeb związanych ze sferą życia społecznego i kontaktami emocjonalnymi z innymi ludźmi. Natomiast takie potrzeby, jak: bycia silnym i nieustraszonym (potrzeba męskości), unikania kontaktów z ludźmi, unikania odpowiedzialności oraz potrzeba autonomii wystąpiły wyłącznie w strukturze ustalonej w 1985 roku. W porównywanym okresie obserwuje się zatem wyraźną redukcję potrzeb prowadzących do emocjonalnie pozytywnego zaangażowania się w życie społeczne (zarówno dużych, jak i małych grup, np. rodziny), a nawet pojawienie

się potrzeb prowadzących do przerywania kontaktów ze środowiskiem społecznym. Współczynnik podobieństwa obliczony dla hierarchii potrzeb młodzieży ustalonych w 1979 i 1985 roku wynosi $-0,17$ (bardzo niskie podobieństwo). Hipoteza H₂, zakładająca zachodzenie zmian w hierarchii potrzeb młodzieży, została potwierdzona. Szczegółowa analiza wykazuje, że w hierarchii potrzeb młodzieży określonej w 1985 roku wyraźnie wyższe (w porównaniu z 1979 rokiem) miejsca zajmują potrzeby: hedonistyczne, bezpieczeństwa, unikania odpowiedzialności i akceptacji społecznej. Wskazuje to na narastające tendencje izolacyjne, nasilenie bierności i emocjonalności u dzisiejszych 15-latków. Na dalsze miejsca w hierarchii uległy przesunięciu potrzeby kontaktu z ludźmi, miłości, aktywności, znaczenia i samoakceptacji, co świadczy o osłabieniu tendencji socjalizacyjnych, pobudzających młodych ludzi do podejmowania działań umożliwiających osiągnięcie coraz wyższych szczebli w karierze zawodowej czy pozwalających zaangażować się w życie społeczne. Wskazuje także na zakłócenie procesu kształtowania się samooceny młodzieży na podstawie strukturalnego obrazu świata oraz na narastającą tendencję do izolowania się i bierności. To ostatnie stwierdzenie jest szczególnie niepokojące.

Wyniki badań percepcji postaw rodzicielskich

Najistotniejsze różnice w percepcji i ocenie przez młodzież postaw rodzicielskich w 1979 i 1985 roku są następujące:

1. Badania przeprowadzone w 1979 roku wskazywały na niezadowolenie wywołane wśród dziewcząt i chłopców przez zbyt małą surowość rodziców (zbytnie pokaźanie), ich nadmierne zainteresowanie przeżyciami dzieci. Młodzież wskazywała jednocześnie na dążenie rodziców do nawiązania z dziećmi kontaktów partnerskich.

2. Wyniki badań przeprowadzonych w 1985 roku świadczą o tym, że w odczuciu młodzieży rodzice są zbyt surowi, a związki uczuciowe między dziećmi a rodzicami uległy osłabieniu. Młodzież nie akceptuje obserwowanej u rodziców zmienności nastrojów i drażliwości. W powyższych zmianach poszukiwać można uzasadnień dla stwierdzonego u młodzieży nasilenia potrzeby bezpieczeństwa, unikania odpowiedzialności, akceptacji społecznej i potrzeb hedonistycznych oraz dla osłabienia natężenia potrzeby kontaktu z ludźmi i samoakceptacji.

Analiza porównawcza wypracowań przygotowanych w 1979 i 1985 roku wskazuje na wzrost liczby wypowiedzi dotyczących dobrobytu materialnego przyszłej rodziny i na redukcję treści dotyczących kontaktów uczuciowych z partnerem lub dziećmi, stosunków między małżonkami, sposobów rozwiązywania konfliktów wewnątrzrodziny, sposobu spędzania czasu wolnego od pracy, niedziel i świąt.

Wymienione różnice wynikają najprawdopodobniej ze zmiany wzorców zaczerpniętych z funkcjonowania rodzin badanej młodzieży — stwierdzenie to wymaga weryfikacji w toku dalszych badań.

PODSUMOWANIE

Wyniki przeprowadzonych badań wskazują, że w hierarchii potrzeb 15-latków nastąpiły pomiędzy 1979 a 1985 rokiem niekorzystne zmiany polegające ogólnie na osłabieniu potrzeb prospołecznych. Pierwszoplanowe aspiracje życiowe młodzieży obejmują cele powszechnie uznawane w społeczeństwie, takie jak satysfakcjonujący zawód i szczęśliwa rodzina. Natomiast drugoplanowe aspiracje perspektywiczne współczesnej

młodzieży ewoluują ku celom materialnym. Wyniki badań pozwalają sformułować hipotezę, że uwarunkowań niekorzystnych zmian w hierarchiach potrzeb i celów życiowych badanej młodzieży należy najprawdopodobniej poszukiwać w jej percepcji życia rodzinnego.

BIBLIOGRAFIA

- BRZEZIŃSKI J.: Elementy metodologii badań psychologicznych. Warszawa 1978. PWN.
- ŁAPIŃSKA R., ŻEBROWSKA M.: Wiek dorastania. W: Żebrowska M. (red.) — Psychologia rozwojowa dzieci i młodzieży. Warszawa 1976. PWN.
- OBUCHOWSKA K.: Autonomia jednostki a osobowość. *Studia Filozoficzne* 1975, nr 3.
- OBUCHOWSKI K.: Psychologia dążeń ludzkich. Warszawa 1983. PWN.
- PARYZEK L.: Ustalanie struktury potrzeb metodą LWZ. Poznań 1978. Praca niepublikowana.
- PARYZEK L.: Ustalanie struktury potrzeb jednostki metodą Listy Wyboru Zawodu (LWZ). *Przegląd Psychologiczny* 1983, t. XXVI, nr 1.
- REMBOWSKI J.: Postawy rodzicielskie w odczuciu młodzieży dorastającej. W: Ziemska M. (red.) — Rodzina i dziecko. Warszawa 1980.
- REMBOWSKI J.: Rodzina w świetle psychologii. Warszawa 1986. WSiP.
- REYKOWSKI J., KOCHAŃSKA G.: Szkice z teorii osobowości. Warszawa 1980. Seria „Omega”.
- SZUMAN S.: Dzieła wybrane. T. II. Warszawa 1985. WSiP.
- TYSZKOWA M.: Problemy psychologii odporności dzieci i młodzieży. Warszawa 1972. Nasza Księgarnia.
- ZAZZO R.: Oblicza młodości. Psychologia różnicowa wieku dorastania. Warszawa 1972. PWN.

ХАННА ЛИБЕРСКА

Психологический институт

Университет им. Адама Мицкевича

Познань

**ИЗМЕНЕНИЯ ИЕРАРХИИ ПОТРЕБНОСТЕЙ И ЖИЗНЕННЫХ ЦЕЛЕЙ
МОЛОДЕЖИ**

Представленные исследования проводились с целью сравнить aspirations и потребности, проявляемые в группах молодежи (по 100 человек) 15-летнего возраста в 1979 и 1985 годах.

Результаты исследований показали многие изменения структуры и иерархии потребностей молодежи. Самые существенные изменения заключаются в понижении интенсивности просоциальных потребностей. Первостепенные жизненные aspirations молодых людей не изменились существенным образом и по-прежнему сводятся к удовлетворяющей профессии и к семье. В области второстепенных aspirations был отмечен сдвиг по направлению к материальным целям.

Перевод: Роман Завадзки

HANNA LIBERSKA

Institute of Psychology

Adam Mickiewicz University

Poznań

CHANGES IN THE NEED HIERARCHY AND LIFE GOALS OF ADOLESCENTS

The article reports a study which compared the aspirations and needs revealed in samples of 100 fifteen-year-old adolescents in the years 1979 and 1985. Results showed numerous changes in the structure and hierarchy of adolescents' needs. The most striking was a drop in the intensity of prosocial needs. The most salient life aspirations of young people did not change significantly and continued to include attainment of a satisfying profession and founding a family. Less important aspirations underwent change in the direction of material goals.

Translated by G. W. Shugar